

ZNAČAJ, SMISAO I SADRŽAJ BORBE MIŠLJENJA U SAVEZU KOMUNISTA

»Bez diskusija, debata i borbe mišljenja nikakav pokret, pa tako ni radnički nije moguć«.

V. I. LENJIN

»Od komunista se ne očekuje samo prava riječ, već uz nju — i smjela, odlučna akcija koja će čitavom društvenom i političkom životu davati nove podsticaje i pokretati sve progresivne snage, da jačanjem samoupravnih odnosa mijenjaju postojeće stanje, da ostvaruju težnje i interese radničke klase i svih radnih ljudi«.

JOŠIP BROZ TITO

U procesu ostvarivanja svojih ciljeva, Savez komunista nastoji da politički aktivira radne ljude, da ih, na bazi neposredne socijalističke demokratije i samoupravljanja, učini odlučujućim subjektima društvenih kretanja i istorijskih procesa borbe za socijalizam; za njihovo konačno oslobođenje od preživelih odnosa i reakcionarnih društvenih snaga.¹

Međutim, ostvarenje tog zadatka Savez komunista ne može postići ako, pre svega, ne gaji i stalno ne unapređuje javnu i demokratsku borbu mišljenja u sopstvenim redovima. Naime, kako se komunisti ne bore za svoje ideje, politiku i stavove pomoću vlasti nad ljudima, već snagom sopstvenih idejnih ubeđenja i naučnošću argumenata, svojim zalaganjem, doslednošću i ličnim primerom u razvijanju socijalističkih samoupravnih i humanih društvenih odnosa, to je slobodna i demokratska borba mišljenja osnovni uslov da se osposobe za takvo delovanje, jer „bez slobodne borbe mišljenja, život izumire u svakoj javnoj instituciji, postaje puka senka života, u kome samo birokratija ostaje aktivan elemenat.“²

¹ »Komunistička partija je oruđe i istorijski oblik procesa unutaršnjeg oslobođenja po kome radnik od izvršioca postaje pokretač, od mase postaje vođa, od ruke postaje mozak i volja«. (A. Gramši: *Izabrana dela*, izd. »Kultura«, Beograd, 1959, str. 188).

² Roza Luksemburg: »Sloboda i birokratija«, odlomak iz knjige »Partija proletarijata«, izd. »Sedma sila«, Beograd, 1966, str. 161.

Polazeći od ciljeva koje želi ostvariti, od sopstvenih iskustava i iskustava drugih KP, kao i od dostignutog stepena demokratizma u celokupnom društvenom životu u našoj zemlji, Savez komunističke slobodnu borbu mišljenja i demokratski dijalog *ističe* kao jedan od *najbitnijih* elemenata adekvatnog ostvarivanja sadržaja demokratskog centralizma.

Za takav odnos prema borbi mišljenja, postoji nekoliko veoma značajnih i principijelnih razloga.

a) U političkom životu onih društvenih sredina gde je dopušteno samo jedno mišljenje, gde mesto dijaloga vlada monolog i gde pojedinci, ili uski organi, po svom položaju apriori poseduju monopol na istinitost i progresivnost svoga mišljenja, nemoguće je izgrađivati takve društvene odnose čija je sadržina rezultat saznanja, progresivnih težnji i stvaralačke akcije širokih masa. Sem toga, u nedostatku slobodnog i javnog dijaloga, u uslovima i sredinama gde je borba mišljenja svedena *samo* na nivo dogovora o izvršenju „zvaničnih direktiva“, nemoguće je sprečiti da neko, i to preko noći, ne bude proglašen kao politički kolebljivac, da mu ne bude prišivena etiketa idejnog otpadnika i političkog protivnika revolucije, koga treba što pre učiniti „politički bezopasnim“ ako ga već ne i fizički likvidirati.³

b) U našim društveno-ekonomskim i političkim odnosima gde postoje i deluju mnogobrojni centri i organi samoupravnog odlučivanja o najznačajnijim pitanjima društvenog života i u kojima se ukrštaju različite težnje i protivrečni interesi, bez slobodne i demokratske borbe mišljenja, bez neprekidne cirkulacije ideja, zahteva, predloga i naloga odozdo prema gore i obratno, komunisti ne bi bili u mogućnosti da osmišljavaju svoju akciju i da utiču na progresivno rešavanje problema društvenog života. Oni bi ostali bez političkih stavova za koje bi se borili u radnim organizacijama, predstavničkim telima, samoupravnim organima, u jedinicama i ustanovama Armije i u svim drugim društvenim sredinama. Otuda, drug Tito *ističe*:

»Mi ne preuređujemo odnose unutar SK zbog samih sebe, već da bi se komunisti što bolje organizovali i osposobljavali za javno delovanje u masama, za jačanje svog uticaja na sva društvena kretanja, za ostvarivanje vodeće idejno-političke uloge SK na djelu, svuda gdje se raspravlja i odlučuje o društvenim pitanjima«.⁴

Sasvim je sigurno da ne može biti inicijativne, odgovorne i odlučne ličnosti ako je ona u takvom položaju u svojoj organizaciji da stalno čeka na direktive „odozgo“ i da u strahu razmišlja da li će

³ Brutalne čistke, grubi politički i fizički obračuni koji su se dešavali u prošlosti i koji se i sada dešavaju u pojedinim komunističkim partijama, eklatantni primeri su za to.

⁴ Referat na Devetom kongresu SKJ, IX kongres SK, izd. »Kultura«, Beograd, 1969. god., str. 96—97.

udovoljiti zahtevu „vrhovnog aora“ i cilju neke političke akcije o čijem pokretanju i vođenju nije imala prilike da se prethodno informiše i meritorno izjasni.

Otuda, da bi se uspešno razvijala raznovrsna i korisna inicijativa, da bi se uspešno usaglašavala postojeća mišljenja, interesi i stavovi i da bi se to *iskristalisalo i integrisalo* u progresivnu i uopšte prihvaćenu politiku, nužno je članstvu SK stvarati mogućnosti da svojim mišljenjem, predlozima i zahtevima najneposrednije sudeluje u donošenju političkih odluka i stavova. Tek tada će članstvo osećati da je subjekt u životu organizacije, da je njen integralni deo i aktivan akter u svim akcijama koje preduzima. U protivnom, kako je upozoravao Đerđ Lukač, sloboda za članove ne bi bila „ništa više nego sloboda prosuđivanja promatrača o događajima koji se fatalistički odvijaju, promatrača koji više ili manje učestvuje sa strane, ali nikako sa središtem svoga postojanja, sa svojom celokupnom ličnošću“.⁵

Prema tome, slobodna borba mišljenja najbolji je put da Savez komunista dođe do onih političkih stavova i odluka za koje će se komunisti u svakodnevnoj praksi boriti *ne iz mehaničke i spolja nametnute discipline, već na osnovu toga što su u njih ugradili sopstvene misaone napore, interese i revolucionarne težnje* i što su uvereni da će njihovim doslednim sprovođenjem u život biti ostvaren onaj društveni interes koji je uslovio njihovo donošenje.

Samo na taj način član SK egzistira celokupnom ličnošću u organizaciji i preuzima moralno-političku odgovornost za politička rešenja i za rezultate njene akcije.

c) Pored toga, slobodna borba mišljenja i ravnopravan demokratski dijalog su *oblik idejnog života, forma izgrađivanja* progresivne idejno-političke platforme i najbolja *osnova* za obezbeđivanje svih komponenti revolucionarnog jedinstva u Savezu komunista.

Opređenje za ciljeve Saveza komunista i stupanje u njegove redove predstavlja čin neprekidne borbe za progresivno i novo u društvenom životu, čin stvaralaštva, razvijanja i ispoljavanja svestranih potencija ljudske ličnosti, a ne prihvatanje nepromenljivih dogmi, mirenje sa postojećim, uniformnost u političkom mišljenju i slepu pokornost prema obogotvorenim autoritetima.⁶ Posebno, u današnjim uslovima, kada se ljudi za članstvo u SK sve manje opredeljuju zbog toga da bi na taj način obezbedili „nasušno parče hleba“ u društvu, svaki čovek s pravom računa i očekuje da će kao član SKJ kompleksnije afirmisati svoje sposobnosti, progresivne težnje i volju i da će, na taj način, obezbeđivati najbolje uslove da bude odlučujući subjekt u određivanju svog društvenog položaja u sredinama u kojima živi i radi kao i položaja tih sredina u široj društvenoj zajednici.

⁵ Đ. Lukač: »Metodička razmišljanja o organizacionom pitanju«, »Politička misao«, br. 3/64. god.

⁶ »Duhovna ili bilo kakva druga veličina ne može se zasnivati na nedostatku slobode i oportunizma. Kada čovek sazri, on nije potpuno zadovoljan samo spoljnim objektivnim svetom. On tada traži neko unutrašnje značenje, neku psihološku i psihičku satisfakciju.« (Dž. Nehru: *Otkriće Indije*, str. 76).

Poznato je da istina o procesima i tendencijama razvoja društvenog života nije apriori data. Ona nije stvorena u čistim oblicima, već se stvara posredstvom svesne, planske i organizovane delatnosti ljudi. Zbog toga je radi adekvatnog saznavanja istine o procesima političkog života, nalaženja najcelishodnijih rešenja i utvrđivanja pravaca, metoda i oblika delovanja neophodno permanentno i stvaralačko delovanje najšireg broja ljudi. Jer, samo iz masovnog i organizovanog delovanja rađaju se bogatstvo ideja, realnost ciljeva i raznovrsnost formi društvenog delovanja u njihovom pretvaranju u život.⁷

Nadalje, tamo gde nema slobodnog izražavanja mišljenja, gde je odsutan javni i demokratski dijalog o svim pitanjima društvenog života, *najmanje ima stvarnog jedinstva*. Tada ima najviše anonimnih i neformalnih grupa koje iza javne scene partijskog i društveno-političkog života uopšte, u stvari, vode besprincipijelnu borbu za nametanje svojih shvatanja i sebičnih interesa. Tu se, kao po pravilu, na površini društveno-političkih odnosa, umesto solidarnosti, drugarskog sporazumevanja, humanog i principijelnog raščišćavanja i usaglašavanja pogleda i mišljenja, povremeno javljaju političke i grupaske afere i međusobni obračuni neformalnih grupa. Ni naša armijska sredina nije apriori imuna od takvih pojava.

d) Konačno, slobodna i demokratska borba mišljenja predstavlja jedan od najneophodnijih uslova za razvoj naučne i teorijske misli, za kritičko ocenjivanje pređenog puta i za ispravno trasiranje pravaca dalje akcije Saveza komunista.

U jednom političkom pokretu saznanje se ne može razvijati na adekvatan način ako je ono podložno drugoj hijerarhiji i autoritetu, sem hijerarhiji naučnih činjenica i autoritetu društvene prakse. Naime, naučno saznanje i njegov razvoj ne trpe ni mehanički zbir većine, niži, pak, proizvodnje i prakticističke konstrukcije tzv. „realnih” političara. Naprotiv, ono traži suptilan, slobodan i uporan rad, jer, kao što je poznato, pojave u društvenom životu i tendencije njihovog razvoja nije moguće odmah i na jednostavan način uočiti i objasniti.

Zbog toga svako sužavanje slobodne borbe mišljenja u Savezu komunista lišavalo bi ga svih onih stvaralačkih potencija pomoću kojih se jedino i može boriti za stalno nova i naprednija saznanja o društvenim pojavama, jer bi svako stagniranje i zaostajanje u tom pogledu ugrozilo progresivan razvoj našeg društva, dovelo bi do zaostajanja u razvitku ekonomike i politike, demokratije i međuljudskih odnosa uopšte. Štaviše, to bi stvaralo najpogodnije tle za preovladavanje dogmatizma u teorijskoj misli i voluntarizma u praktično-političkoj delatnosti, pri čemu bi, umesto progresivnih i revolucionarnih boraca, na značaju dobijali demagozi i mediokriteti.

⁷ »Za jednog marksistu ono što mase osećaju uvek je tačno, ne zato što one uvek imaju jasnu predstavu o revoluciji i svetu, već zato što raspolazu »instinktom« revolucije i što bolje nego iko znaju šta su raspoložene da preduzmu«. (M. Merlo-Ponti: »Od proletera do komesara«, »Partija Proletarijata«, izd. »Sedma sila«, Beograd, 1966, str. 266).

U neposrednoj društvenoj akciji pred Savezom komunista postavljaju se neka praktična pitanja: prvo, da li je Savez komunista za svaku borbu mišljenja u svojim redovima i u društvu, tj. jesu li za njega irelevantne idejne i političke pozicije njenih nosilaca? Drugo, da li diskusija i borba mišljenja o pojedinim pitanjima mogu biti beskonačni i ako mogu — u kom smislu? I, treće, da li se diskusija i sučeljavanje mišljenja mogu odvijati nezavisno od organizacionih principa i političkih normi na kojima se zasnivaju odnosi u Savezu komunista?

Bez pretenzije na potpunost odgovora, istaći ćemo samo nekoliko napomena za koje smatramo da su veoma značajne kada je reč o navedenim pitanjima.

ad.1. Savez komunista nije teorijsko-diskusioni klub, već, *jedinstveni revolucionarni i politički savez idejnih istomišljenika* koji izvan borbe za humane socijalističke odnose u našem društvu ne može imati posebnih interesa i za koga borba mišljenja predstavlja takvu formu odnosa preko koje *iznosi svoje stavove i vrši izbor onih rešenja* koja doprinose da se *brže demokratizuju i razvijaju* društveno-ekonomski, politički i drugi društveni odnosi u svim sredinama naše socijalističke zajednice.

Samim tim Savez komunista ne može biti organizacija za okupljanje i delovanje takvih grupa ili pojedinaca koji bi bili nosioci idejnih i političkih shvatanja suprotnih programskoj orijentaciji Saveza komunista, a koja se, na današnjem stepenu društvenog razvoja, izražava: u njegovoj borbi za dalji razvoj samoupravljanja i neposredne socijalističke demokratije; sprovođenje privredne i društvene reforme, doslednu primenu principa raspodele dohotka prema rezultatima rada u svim sferama društvene delatnosti, obezbeđenje pune nacionalne ravnopravnosti naroda i narodnosti u svim njenim komponentama, očuvanje mira u svetu kroz primenu politike nesvrstavanja i miroljubive aktivne koegzistencije i za odbranu nacionalne slobode i teritorijalnog integriteta naše zajednice kroz doslednu primenu koncepcije opštenarodne odbrane.

Otuda, slobodna borba mišljenja za koju se Savez komunista zalaže, ni u kom slučaju ne može da znači zeleno svetlo za pojedince ili grupe, da u njegovim redovima ili u drugim društvenim sredinama, deluju sa suprotnih idejnih i političkih pozicija, jer, kako kaže drug Tito, *„onaj ko se ne slaže s osnovnom linijom partije koja vodi našem već odavno određenom cilju, taj je s one strane barijade, taj je protiv nas i toga možeš javno obeležiti imenom koje mu pripada“*.⁸ (Povukao SN.)

ad.2. Savez komunista nije samo idejna nego i politička organizacija. On ne ostaje samo na saznanjima šta treba menjati, već se i organizuje i bori da do tih progresivnih promena svakodnevno dolazi. Naime, osnovna suština odnosa Saveza komunista prema dru-

⁸ Josip Broz Tito: Govori i članci, knj. V, str. 392.

štvenoj stvarnosti jeste u njegovom aktivnom i stvaralačkom delovanju da se ta stvarnost izgrađuje i menja u progresivnom pravcu. Usled toga, borba mišljenja i slobodna diskusija o problemima razvoja društvenog života za Savez komunista ima sasvim određen sadržaj i realne granice. On se ne zalaže za njih radi nekakve apstraktne demokratije i slobode uopšte, jer, kao što je poznato, nikakva sloboda, pa ni sloboda političkog mišljenja nije nikakav subjektivni kvalitet koji bi bio potpuno nezavisan od objektivne stvarnosti i realnih mogućnosti da se ostvari ono što se želi i može postići svesnom akcijom subjektivnog faktora,

Sadržaj borbe mišljenja ne iscrpljuje se, prema tome, u evidentiranju postojećih shvatanja, anketiranju i utvrđivanju postojećih mišljenja i vođenih nebuloznih diskusija o tzv. o tzv. „zakonima razvitka sveta”. Naprotiv, ona, pre svega, mora da znači put ka iznalaženju najboljih rešenja, put kojim se može doći do onih platformi koje najbolje izražavaju mogućnosti, potrebe i interese radnih ljudi, a zatim i obavezu da se jedinstveno radi na njihovom ostvarivanju. Marks je isticao (to je osnovna crta njegove revolucionarne filozofije) da se sloboda ostvaruje samo u društvenoj realnosti i to kroz praksu ljudi na njenom neprekidnom menjanju, a ne samo u saznavanju i pasivnoj kritici svega što se u toj realnosti zbiva. Poznata je njegova izreka: „*Filozofi su svet samo različito tumačili, ali radi se o tome da se on izmeni*”⁹ (Podvukao SN.)

Znači, sloboda za revolucionara jeste njegova mogućnost da se bori u praksi protiv konzervativnih shvatanja i preživelih odnosa u društvenom životu ljudi.

Sledstveno tome, zadatak komunista u našem društvu nije samo u tome da uočavaju pojave u društvenom životu, da ih pasivno kritikuju, već da (saznavajući njihovu pravu suštinu) na vreme zauzimaju jasne idejne i političke stavove i da jedinstveno deluju na njihovom progresivnom rešavanju, pri tome angažujući i sve ostale društvene snage koje mogu doprineti uspehu akcija koje pokreću.

Ukoliko to nije slučaj, tj. ukoliko iz borbe mišljenja, iz javnog i demokratskog dijaloga komunista, ne rezultiraju celishodna rešenja za društveno-političku akciju i ukoliko ih ona, istovremeno, ne obavezuje i ne podstiče na stvaralačko i odgovorno ponašanje u toj akciji, onda je borba mišljenja bespredmetna za društvenu funkciju Saveza komunista.¹⁰

Dakle, svrha borbe mišljenja u Savezu komunista nije sadržana u bespredmetnim diskusijama, već u tome da najneposrednije doprinosi da se blagovremeno zauzmu valjani stavovi i donesu ispravne političke odluke, a zatim da se obezbedi svestrano i odgovorno ponašanje svih delova Saveza komunista u njihovom sprovođenju.

⁹ Karl Marks, 11. teza o Fojerbahu.

¹⁰ »U našem društvenom i političkom sistemu sve se više razvija pozitivna i stvaralačka borba mišljenja na socijalističkim pozicijama, a njoj je svrha da rešava društvene suprotnosti, da olakšava i ubrzava, u skladu sa stvarnim mogućnostima, stvarni socijalistički razvitak«. (Program SKJ, VII. Kongres SKJ, str. 1088 — sten. beleške.)

Međutim, ipak bi bilo pogrešno i štetno kada bi nastavljanje i obnavljanje teorijskih diskusija o već zauzetim stavovima i usvojenim odlukama bilo isključeno. Tako nešto ne bi samo značilo neshvatanje dijalektičke zakonitosti u razvoju društvenih pojava, već i pokušaj onemogućavanja Saveza komunista da svoju delatnost neprekidno dovodi u najadekvatniji odnos sa sveukupnošću društvenih kretanja i sa namerom da utiče na njihovu progresivnu promenu. Štaviše, time bi komunisti i njihove organizacije bili sprečeni da se samokritički odnose prema društvenim akcijama koje pokreću i rezultatima koje postižu.

Naime, o čemu se radi?

Pre svega, poznato je da društveni život nije dogma, već živa stvarnost koja se neprekidno menja i razvija, svakako posredstvom svesne i organizovane akcije ljudskih subjekata. Zapravo, u tom životu nastaju veoma brze i raznovrsne promene, pri čemu se javlja niz novih elemenata koji, objektivno, ne mogu biti sagledani i uzeti u obzir u trenutku utvrđivanja nekog stava i donošenja pojedinih političkih odluka.¹¹

Međutim, kada bi bila isključena svaka dalja diskusija o već zauzetom stavu, tada ne bi postojala mogućnost njegove dopune, korekcije pa i izmene.

Sve te, a i druge objektivne okolnosti nameću Savezu komunista potrebu da svoje političke stavove (svakako u okviru generalno utvrđenih ciljeva) još u toku sprovođenja kritički proverava, modifikuje pa i menja.¹²

Samo birokrate i ovejani rutineri imaju drukčiju logiku odnosa prema svojim odlukama, jer na društveni život, iz koga treba da slede određene odluke i akcija društvenih snaga, gledaju samo kao na „prosto ponavljanje stvari” koje su oni već poznavali ili za koje su „odredili” kako se moraju kretati. Mora se reći da slična logika u mišljenju i ponašanju nije nepoznata i kod jednog dela naših armijskih kadrova, zbog čega smelija razmišljanja ostalih o određenim problemima i kritičke primedbe na njihovo rutinstvo i praktičizam, ne retko, nazivaju „filozofiranjem”, koje „razvodnjava” disciplinu i „harmonični” red u jedinicama. Međutim, još je Gramsci isticao da je birokratija „najopasnija konzervativna snaga koja se drži utabanih staza”.

¹¹ Tako, na primer, dok na jednoj strani samoupravna praksa u nas sve više zalazi u sve pore društvenog života, dotle na drugoj, deluju ostaci starih odnosa i navika koji, iako na opštem planu pobeđeni, još uvek ne mogu biti do kraja tako brzo i lako prevaziđeni i likvidirani. Pored toga, javljaju se i neke nove negativne pojave, koje, izgleda, nije moguće izbeći ni u samoupravnom društvu sve dok je ono prinuđeno da se razvija u uslovima robne proizvodnje.

¹² »Takvo proveravanje je potrebno i teorijski i praktički: teorijski, da bismo se na delu ubedili jesu li donesene odluke pravilne, na kakve nas ispravke u tim odlukama prinuđuju politički događaji koji su se zbili posle njihovog donošenja; praktički, da bismo valjano naučili rukovoditi se tim odlukama, naučili gledati u njima direktive koje se moraju neposredno primeniti na delu«. (V. I. Lenjin: *Izabrana dela*, knj. V, str. 129, »Kultura«, Beograd, 1960. god.)

Znači, i nakon donete odluke, odnosno utvrđene konkretne linije i pravca delovanja, moguća je i potrebna takva diskusija i takva borba mišljenja koja će doprineti daljem osmišljavanju i potpunijem uspehu one akcije koja je već u toku, jer, kako ističe drug Tito, „ni linija Partije nije neka dogma i nije data jedanput zauvek, već za određeni period vremena”.¹³

Razume se, da sve to ni u kom slučaju ne podrazumeva i pravo bilo kog komunista, odnosno dela Saveza komunista, da se u političkom delovanju ponaša suprotno od onoga što je zaključeno odlukom većine, sve dok ta odluka, kroz određenu proceduru, ne bude izmenjena ili stavljena van snage. Tu norme i principi demokratskog centralizma važe za sve jednako.

Drugo, čak i pod uslovom najrazvijenije diskusije i slobodne borbe mišljenja, nije sasvim isključena mogućnost da se nekad, pod pritiskom trenutne političke situacije ili usled veštog nametanja mišljenja i interesa od strane pojedinaca ili neformalnih grupa, usvoje i takve konkretne odluke koje su suprotne opštim principima i političkim stavovima Saveza komunista. Naime, moguće je (to pokazuje svakodnevna praksa) da neka organizacija ili organ Saveza komunista, preuzme na sebe ulogu samoupravnih organa i drugih tela i da u njihovo ime donosi operativna rešenja iz oblasti organizacije proizvodnje, otpuštanja i prijema radne snage, raspodele dohotka, stanova ili, pak, kadrovskog razmeštaja itd.

Ukoliko komunista u ovakvim slučajevima ne bi imao pravo i mogućnost da pokreće diskusiju o takvim rešenjima i da, kroz određenu proceduru, traži njihovu izmenu, tada sigurno ne bi moglo da se govori o doprinosu organizacije SK razvoju samoupravnih i demokratskih odnosa kako u svojoj sredini, tako ni u društvu uopšte.

ad.3. U vezi s pitanjem da li se borba mišljenja, odnosno diskusije u Savezu komunista mogu voditi nezavisno od bilo kakvih pravila i principa političkog života na kojima se temelje njegovi unutrašnji odnosi, javljaju se različita mišljenja.

Tako, na primer, jedni smatraju da sloboda izražavanja mišljenja, otvoren i ravnopravan dijalog, nisu mogući ako su vezani bilo kakvim formalnim pravilima i normama unutrašnjeg života organizacije. Po njima, svaki zahtev da se diskusije pokreću i vode kroz određenu proceduru i uz poštivanje osnovnih normi političkog ponašanja, predstavljaju limitirajući faktor svakoj kreativnosti ljudi, jer, navodno, samo iz spontanosti i iz stihije diskusija i delovanja, mogu da se rađaju velike ideje, svrsishodna inicijativa, masovno stvaralaštvo i raznovrsno političko delovanje.

Po mišljenju drugih, principi i norme koji su zapisani u Statutu i drugim dokumentima saveza, sami po sebi dovoljna su garancija za postojanje i razvoj slobodne borbe mišljenja, jer „važno je da se precizira šta se može i ima pravo, a šta ne”, pa će svi odnosi biti u redu.

¹³ Josip Broz Tito: Govori i članci, izd. „Naprijed“, Zagreb knj. V, str. 384.

Treći, pak, zastupaju tezu (doduše više svojim ponašanjem nego što to javno kažu) po kojoj radi „očuvanja” idejno-političkog i akcionog jedinstva, a posebno u današnjim uslovima, ne bi skoro ništa trebalo biti javno izneto, a da prethodno ne dobije „izlaznu vizu” od nekog rukovodećeg organa, odnosno pojedinih rukovodilaca.

Ne ulazeći u dublju analizu idejne i političke suštine ovih gledišta, nužno je istaći:

Prvo, nikakva sloboda, pa ni politička, ne ostvaruje se u praznom prostoru, u izolovanom delovanju pojedinaca, već samo u društvenoj i organizovanoj zajednici koja, po Marks-u, i nije ništa drugo do „nemogućnost pojedinaca da žive bez drugih ljudi”.

Sledstveno tome, ni članovi Saveza komunista ne mogu imati apsolutnu nezavisnost i proizvoljnost svog političkog ponašanja u odnosu na one osnovne norme na kojima se temelje unutrašnji odnosi u Savezu komunista. Naprotiv, oni su dužni da činjenice i saznanja do kojih dolaze iznose i obrazlažu u *samoj organizaciji SK kojoj pripadaju*, a ne van i protiv njenih principa.¹⁴ Samo na taj način saznanja komunista o određenim društvenim pojavama i njihovi predlozi za razrešavanje društvenih problema mogu postati *sastavni deo političke akcije*. To ni u čemu ne protivreči pojmu i suštini stvarne slobode ljudske ličnosti, jer suština njenog ostvarivanja sadržana je u društvenom životu čoveka, tj. u njegovom zajedničkom delovanju sa drugim ljudima.

Drugo, narušavanje demokratskih odnosa u bilo kojoj društvenoj organizaciji nije nikada uslovljeno toliko time što ne postoje jasno definisana pravila ponašanja i obaveze rukovodećih organa prema ostalim delovima organizacije, koliko samom činjenicom nepoštivanja tih pravila. Mnoga dosadašnja iskustva nedvosmisleno upućuju na takav zaključak.¹⁵

I za Savez komunista, dakle, nije problem samo u tome kako i do koje mere nešto propisati u organizacionim pravilima (jer, to je još najlakše učiniti), već, pre svega, u tome kako obezbediti da se stvarni život u njemu razvija i bogati sa demokratskom i humanom sadržinom, da normativno i programsko nalazi doslednu primenu u ponašanju svih delova Saveza komunista.

Znači, samo u demokratskoj i borbenoj atmosferi, u neprekidnom aktivizmu, disciplini i nastojanjima svih pripadnika Saveza komunista da se društveni problemi i odnosi rešavaju, normativna akta postaju jedna od prepreka da se u njegovim sopstvenim redovima ne afirmiše birokratizam ili anarho-liberalistička, odnosno pseudo-

¹⁴ »U praktičnom ostvarivanju odluka može da dođe i do nepredviđenih stvari. Međutim, i o tome treba diskutovati unutar, a ne van Saveza komunista, i, poslije svestrane diskusije, donijeti odluku koja će biti obavezna za svakog člana SKJ«. (Tito, Referat na Devetom kongresu SKJ, IX kongres SKJ, izd. »Kultura«, str. 80).

¹⁵ Tako, na primer, u statutima svih KP postoji čitav niz veoma lepo i jasno formulisanih odredbi o pravima članstva na otvoreno i slobodno iznošenje svojih mišljenja, na kritiku i predloge, kao i o obavezama rukovodećih organa da ta mišljenja uvažavaju, ali je, i pored toga, stvarni život u mnogima od njih jako skučen, politički siv i ne retko podređen birokratskoj samovolji uskih grupa i pojedinaca.

revolucionarna samovolja pojedinaca. Jedino pod tim uslovom, statutarne i druge norme *nisu puka pravila* kojima se neko obavezuje, već *aktivno sredstvo* kojim se podržava u borbi i podstiče na stalnu revolucionarnu aktivnost u realizovanju prihvaćenih ciljeva Saveza komunista.

I treće: jedinstvo misli u revolucionarnom pokretu najmanje je moguće postići i održati na taj način što bi ta misao bila cenzurirana, odnosno izražavana samo onako kako to neko od „vrhovnih aora” želi, preporučiti ili odrediti. Tamo gde je uspostavljen takav odnos postoji samo prividno, ali ne i stvarno jedinstvo pogleda na društvene probleme i na način njihovog rešavanja; stvara se mehanička i na strahu zasnovana disciplina, a ne svesna moralna i politička odgovornost svih delova organizacije; ispoljava se činovničko i podaničko ponašanje, a ne stvaralačko, samoinicijativno i progresivno delovanje svih subjekata.

III

U opštem kontekstu ovog problema nameće se i pitanje: koliko novi Statut i ostala dokumenta Devetog kongresa pružaju uslove, prostor i garanciju za slobodnu i svestranu diskusiju i borbu mišljenja komunista o svim onim pitanjima koja su predmet njihovog interesovanja i idejno-političke akcije?

Pre svega, polazna osnova i bitna suština svih stavova iznetih u Kongresnim dokumentima o borbi mišljenja, zasniva se na osnovnoj premisi da bogatstvo ideja, predloga i inicijativa i njihovo slobodno iznošenje pospešuje društvenu akciju Saveza komunista u rešavanju aktuelnih i raznovrsnih problema društvenog života na demokratskim i humanim osnovama. U tim dokumentima se uvažava i javno ističe činjenica postojanja različitih mišljenja. Savez komunista ne strepi od tih razlika, odnosno ne plaši se borbe mišljenja sa socijalističkih pozicija. Naprotiv, u dokumentima su eksplicitno proklamovana prava komunista da u demokratskoj raspravi o problemima koji se rasmatraju u njihovoj organizaciji i u Savezu komunista uopšte, izražavaju i brane svoja mišljenja sve do donošenja odluka. Na više mesta istaknut je osnovni stav da se konstituisanje stavova i odluka o svim pitanjima političke akcije Saveza komunista, mora zasnivati *na slobodnom sučeljavanju različitih mišljenja i na njihovom demokratskom usaglašavanju na svim nivoima organizovanja i u svim oblicima idejno-političkog delovanja komunista.*

Tako, Statut, na primer, predviđa obavezu svih rukovodećih i ostalih organa da redovno razmatraju predloge, mišljenja i kritike koji se iznose u javnim raspravama i diskusijama, kao i da o svim značajnijim pitanjima politike organizuju širu diskusiju i konsultovanja najšireg članstva pre donošenja konačnih odluka.

Statut takođe, predviđa da komunisti ne mogu biti kritikovani i politički osuđivani za mišljenja koja su izneli u diskusiji, sem ukoliko se ne radi o njihovom suprotstavljanju osnovnim principima socijalističke izgradnje na demokratskim i samoupravnim osnovama ili pokušaju da putem neistina ruše autoritet pojedinaca ili organa u

Savezu komunista. Pored toga, zagarantovano je pravo člana saveza da prilikom rasprave o pojedinim pitanjima izdvoji svoje mišljenje i da traži da se ono posebno evidentira.

S druge strane, komunisti imaju pravo da u svim slučajevima, kada se na osnovi vlastitih iskustava i novih saznanja uvere u to da usvojeni stav ili doneta odluka nisu adekvatni cilju koji se želi postići, traže njihovu izmenu, tj. da o tome pokrenu i traže diskusiju u organizaciji. To ima poseban i principijelan značaj, jer se time pruža određena garancija da izneta mišljenja, predlozi i zahtevi komunista neće moći da se olako stavljaju „ad akta”, jer Statut obavezuje sve organe i forume da dadu obrazložen odgovor na sva pitanja i zahteve onima koji su ih pokrenuli.

I sama činjenica da Savez komunista proklamuje princip da ne može biti tabu tema i pitanja za bilo koji njegov deo, omogućiće da komunisti budu bolje informisani o svim problemima, da slobodnije iznose svoja mišljenja i da se lakše i samostalnije opredeljuju za ona rešenja za koja smatraju da će najbrže dovesti do ostvarivanja željenog cilja.

Dakle, kako kroz ove dokumente Devetog kongresa, tako i kroz niz drugih konkretnih odredaba i stavova, slobodna borba mišljenja i demokratski dijalog izdižu se na nivo jednog od najznačajnijih principa demokratskog centralizma u Savezu komunista, koji će, bez sumnje, doprineti stalnom i najneposrednijem uticaju baze na dalju razradu idejno-političke platforme, a tako i na funkcionisanje, rad i odgovornost svih delova Saveza komunista.

I na kraju, nekoliko napomena o pitanju adekvatnog ostvarivanja slobodne borbe mišljenja u organizaciji Saveza komunista u JNA, s obzirom na njene tzv. „posebnosti”.

Pre svega, treba istaći da je organizacija SK u JNA „integralni deo Saveza komunista Jugoslavije” i da se „položaj člana, unutrašnji život i delatnost organizacije SK u JNA zasnivaju na Statutu i politici Saveza komunista¹⁶ i da nema nikakvih „posebnosti” koje bi zahtevale drukčiju primenu principa demokratskog centralizma (pa u tom kontekstu i borbe mišljenja) nego u ostalim organizacijama SKJ.

Naime, kada su u pitanju unutrašnji život, način konstituisanja stavova i odluka, aktivnost i odgovornost komunista za njihovo sprovođenje u delo, svako insistiranje na nekim „specifičnostima” organizacije SK u JNA imalo bi za posledicu utiranje puta za stvaranje posebnih principa odnosa u njoj, koji bi objektivno vodili uspostavljanju jedne vrste vojne hijerarhije i subordinacije u odnosima među komunistima. A to bi, bez sumnje, onemogućilo organizaciju SK u JNA da bude stvarni „... nosilac progresivne društvene svesti i inicijator političke akcije za dalje produblјivanje socijalističkog karaktera Armije i jačanja njene borbene spremnosti”.¹⁷ (Podvukao SN.)

¹⁶ Statut SKJ, gl. VI, tač. 47 i 48.

¹⁷ Rezolucija Idejne i političke osnove daljeg razvoja SKJ, IX kongres SKJ, izd. „Kultura”, 1969, str. 422.

Neuvažavanje te činjenice značilo bi *ne shvatanje* ili, pak, *ne prihvatanje* suštinskih promena koje nastaju u načinu delovanja organizacije SK u JNA i u njenom unutrašnjem biću.

Ali, s obzirom da organizacija SK u Armiji deluje i ostvaruje svoju ulogu u specifičnom društvenom organizmu — u vojsci — koji nužno mora da se temelji na subordinaciji, gde komandovanje i izvršavanje naređenja starešina predstavljaju osnovni uslov izvršenja društvene funkcije tog organizma — pitanje dosledne primene demokratskog centralizma (pa u tom sklopu i borbe mišljenja) znatno je složenije. Samo u tom smislu moguće je govoriti o „specifičnosti” organizacije SK u Armiji.

Otuda, da bi se i u organizaciji SK u JNA stvarali povoljni uslovi i široki prostori za demokratski život i borbu mišljenja i da bi se ona uspešno borila protiv mogućih deformacija u celokupnim unutrašnjim odnosima u JNA, „... koje su imanentne prirodi vojne subordinacije”,¹⁸ i protiv anarholiberalističkih shvatanja koja se kod dela komunista i ostalih pripadnika u Armiji ispoljavaju u pokušaju slabljenja nužnog autoriteta komandi u pripremanju Armije za borbene zadatke, *osnovno je pitanje da se organizacija SK, u svim aspektima svoga delovanja i unutrašnjeg života, u potpunosti osamostali, da se emancipuje od komandovanja i vojnog upravljanja na svim nivoima i da, kao samostalan faktor, (a ne kao puka transmisija i produžena ruka komande) aktivno učestvuje u rešavanju svih pitanja izgradnje Armije, pa u tom kontekstu i idejno-političkih problema komandovanja i upravljanja.*

Jedino na taj način biće moguće da se borba mišljenja ispoljava slobodno u svim delovima organizacije SK u Armiji, da ne bude svedena „pod opasač” i odvojena od vitalnih pitanja borbene izgradnje Armije i svakodnevnog života ljudi. Sem toga, to je osnovna pretpostavka da svaki komunista u Armiji može slobodno, bez straha po svoj položaj i napredovanje iznositi i javno braniti svoja mišljenja, jer „argumenti su merilo valjanosti ideja, stavova i mišljenja, a ne položaj i funkcija njihovih nosilaca”.¹⁹

*

Valja istaći da Savez komunista još od VI kongresa, a naročito od IV plenuma CK SKJ čini neprekidne napore da unutrašnje odnose dovede u što adekvatniji sklad sa svojim položajem i načinom ostvarivanja uloge u neposredno-demokratskim i samoupravnim odnosima društva i da je u tome, već do sada, postigao veoma značajne rezultate: *prvo*, sve veće afirmisanje članstva SK kao osnovnog subjekta u kreiranju i realizovanju politike Saveza komunista u svim sektorima njegove delatnosti; *drugo*, uvođenje raznovrsnijih i fleksibilnijih formi organizovanja i idejnog delovanja komunista, što

¹⁸ Iz Rezolucije »Socijalistički razvoj Jugoslavije na osnovama Samoupravljanja i Zadaci Saveza Komunista«, IX kongres SKJ, izd. »Kultura«, 1969, str. 192.

¹⁹ Zaključci Prve Konferencije organizacije SK u JNA.

pruža povoljne uslove i stvara širok prostor za slobodnu, raznovrsnu i bržu cirkulaciju ideja i naučnih saznanja, za razmenu mišljenja i za izbor najboljih alternativa za društvenu akciju; *treće*, stvaranje opšte demokratske klime u svim delovima saveza koja omogućava da se aktivnost, revolucionarno stvaralaštvo i moralno-politička odgovornost članstva, organizacija i organa sve više temelje na svesti o služenju neposrednim i dugoročnim interesima socijalističkog razvoja i, *četvrto*, prodor novih ideja, svežijih i naprednijih težnji i saznanja u Savez komunista preko mladih i ostalih progresivnih ljudi, koji danas sve više izražavaju svoju želju i spremnost da se kao njegovi članovi uključe u svakodnevnu akciju za rešavanje aktuelnih problema društvenog života i za obezbeđenje daljeg razvoja naše zemlje na samoupravnim socijalističkim osnovama.

Ali, uz sve to, bilo bi pogrešno zaključiti da je dosada postignutim u reformisanju Saveza komunista, kao i onim što je proklamovano u dokumentima Devetog kongresa SKJ, rešeno i sve ostalo što treba da se postigne na planu daljeg progresivnog razvoja odnosa u Savezu komunista. Naprotiv, to su samo ozbiljniji počeci i trebaće još dosta napora, neprekidnog i odgovornog rada da se proklamovano pretvori u realnu stvarnost, a dostignuto još više produbi i učvrsti. Svakako, to nije ni lak niti, pak, jednostavan i kratkotrajan posao. Međutim, ukoliko Savez komunista želi zadržati i neprekidno, kroz borbenu praksu, potvrđivati svoju vodeću idejno-političku poziciju u našem samoupravnom socijalističkom društvu, on *nema druge alternative sem daljeg razvijanja demokratskih odnosa u svojim redovima* i, na toj osnovi, *razvijanja slobodne borbe mišljenja na socijalističkim pozicijama*.

Bilo kakvim odstupanjem od tog principa, Savez komunista bi se, iz istorijski afirmisanog pokretača, nosioca i predvodnika progresivnog razvoja našeg društva, neizbežno pretvorio u takvu snagu koja bi konzervirala, kočila pa i onemogućila taj razvoj za duže vreme.

Potpukovnik
Simo S. NENEZIĆ